

JOS CLEMMEN

Op 23 januari jl. was het precies 200 jaar geleden dat Jos Clemmen, de eerste katoenbaron, overleed.

Pierre Kluykens wijdde 34 jaar geleden een artikel aan deze uitzonderlijke figuur.

Wij herpubliceren het hier met de vriendelijke toestemming van de familie Kluykens. Dit is trouwens eveneens het geval voor de volgende artikels van P.K. die dit jaar zullen verschijnen.

Giften, schenkingen of legaten aan openbare besturen worden met de dag zeldzamer: het was dan ook meer dan een aangename verrassing voor het stadsbestuur van Gent, toen het, kort na Wereldoorlog II vernam dat de heer Arnould vander Haeghen het mooie herenhuis in de Veldstraat, beter gekend als Hotel Clemmen of Hotel Vander Haeghen, bij testament aan onze stad had vermaakt. Zulke eieren laten zelfs de Paasklokken maar zelden in de korf vallen en de overheden zetten dan ook met veel geestdrift de herstelling van het huis in, dat, qua inwendige schikking, het nogal erg te verduren had gekregen van de smaak of wansmaak van sommige eigenaars en bewoners van de XIXe eeuw. In 1953 was men zover gevorderd met het opknappen en oprissen der zalen dat men er regelmatig tentoonstellingen mocht inrichten, doch zulks bleek maar 'n tijdelijke oplossing te zijn: het hotel was inderdaad beter geschikt om als museum te worden ingericht en in september 1964 werd het dan ook officieel "het Museum van het Verdrag van Gent en zijn tijd". Niet heel lang bleef het echter toegankelijk voor het publiek want men had besloten het gebouw, dat inmiddels bij een Koninklijk Besluit dat in het Staatsblad van 4 oktober 1953 verscheen, werd geklasseerd (behalve de achtergebouwen) volledig te restaureren, en o.m. de gevel in zijn oorspronkelijke toestand te herstellen. Daartoe moest eerst bekomen worden dat de handelszaak in een vleugel van het hotel haar matten zou oprollen, hetgeen kortelings zal gebeuren. De werken aan de gevel zijn reeds in aanbesteding gegeven en het lastkohier laat voorzien dat geen moeite zal gespaard worden om deze nog enig mooie gevel zijn originele luister terug te schenken.

Dit hotel Clemmen heeft immers een groots voorkomen. De gevel wijst op de laatste periode van deze elegante Louis XV-stijl waarvan onze stad enkele zeer fraaie en goed bewaarde exemplaren telt, maar van al deze gebouwen is het herenhuis van de Veldstraat, bijna schuins rechtover het historisch hotel d'Hane-Steenhuysse, van een majestatische zuiverheid die men maar zelden ontmoet en die de nakende toekomst van en de overgang naar de Louis XVI-stijl aankondigt.

Charme en effect zijn in de mooi geproportioneerde afmetingen, in de soberheid der lijnen, in het accent op een paar details en versieringsmotieven, nml. op de twee vensters met balkons, op het eenvoudige drapé en de aristocratische deuromlijsting geconcentreerd. Een stijlvol fronton en dito dakkapellen verlenen aan het ensemble een indruk en een allure van rust en ingetoomde pracht die schril afsteken bij sommige overladen gevels uit dezelfde periode. Ook inwendig moet het Hotel Clemmen zeer rijk en zeer harmonieus zijn geweest. Wanneer de werken aan binneninrichting zullen voltooid zijn, zal men hier komen te staan voor een van die rasechte en geraffineerde interieurs van het laatste kwart van de XVIII eeuw, een interieur dat heel en al smaak, stijl en elegantie zal zijn, het best geschikte kader om er een reconstructie te maken van het leven in die jaren en in het begin van de XIXe eeuw.

Gent is in zijn musea nog schatrijk aan allerlei historische en artistieke getuigen uit die periode:- meubels, schilderijen, beeldhouwwerk- en beter dan opeengestapeld te blijven elders, zouden zij hier, samen met de herinneringen aan het Anglo-Amerikaans Verdrag van 1814 en ook, nu het hotel d'Hane-Steenhuysen zijn geschiedkundig cachet heeft laten varen, met herinneringen aan de Honderd Dagen, een van de meest somptueuse en meest prestigieuze ensembles kunnen vormen.

Over het ontstaan en de geschiedenis van 't Hotel Clemmen wordt bij de Gentse auteurs zeer weinig aangetroffen, en hetgeen er over geschreven werd stemt bovendien niet steeds met de waarheid overeen. Dierickx in zijn *Mémoires* weet er enkel over te vertellen dat Baron Clemmen er circa 1796 overleed; Frans De Potter heeft enkele interessante gegevens ontdekt, maar vergist zich voor een eigendomsoverdracht, terwijl Prosper Claeys die voor andere gebouwen zo expliciet kan zijn, er amper een halve bladzijde aan wijdt; de overige auteurs zwijgen zich dood, hetgeen niet zeer vriendelijk is voor degenen die na hen het curriculum vitae van dit herenhuis moeten opstellen.

Hun voorkeur ging naar het huis van Oombergen (tegenwoordig de Koninklijke Vlaamse Academie), het Hotel d'Hane-Steenhuysen, het Hotel Faligan op de Kouter, het Hotel Van Brantegem, St. Baafsplein; het Hotel de Coninck in de Jan Breydelstraat, de Concorde, de Mammenlokker, het Hotel van der Meersch in de Nederpolder, het Hotel Snoeck in de St. Jacobsnieuwstraat enz., allemaal gebouwen die van 1745 tot 1775 werden opgetrokken.

Ons land kende toen voor het eerst sedert eeuwen, een betrekkelijk lange periode van vrede en welstand.

Het is na de rampzalige bezetting van onze stad door de legers van Lodewijk XV, de door eenieder zo vurig verlangde Vrede van Aken in 1748 en de ontruiming van onze stad door de Fransen op 28 januari 1749. Het is aanvankelijk geen terugkeer tot de macht en de voorspoed van het middeleeuwse Gent,

maar men leeft in vrede, en vrede moet op de lange duur welstand en bloei brengen. De Coupure wordt gegraven, 'n nieuw Stapelhuis gebouwd, de Tekenacademie gesticht, maar de lakennijverheid gaat volledig ten onder, de corporaties sterven geleidelijk uit.

In dit Theresiaans tijdperk dat nog onder de regering van Jozef II wordt voortgezet, staat Gent op een keerpunt in zijn geschiedenis.

De tijd van het klein artisaanaal bedrijf sterft uit, men moet kordaat naar de toekomst blikken, naar een nieuwe industrie die anders moet worden opgevat, beheerd en ingericht.

Het is op dat ogenblik dat een paar mensen deze toekomst hebben ingezien. Een van die durvers, die men toen avonturiers noemde, was Judocus Clemmen. Zijn loopbaan werd echter later volledig in de schaduw gesteld door de even avontuurlijke carrière van Lieven Bauwens die een legendarisch personage werd, terwijl Joos Clemmen die nochtans even verdienstelijk was en zelfs een grotere industriële baanbreker was, in de vergetelheid geraakte.

Hij was geen geboren Gentenaar, zijn moeder bracht hem op 7 september 1712 in het dorpje Welden bij Oudenaarde ter wereld, maar voor een sprankelende geest als Clemmen was er daar weinig toekomst. Met enkele centen, veel ideeën en oneindig veel geestdrift, belandde hij te Gent, vast besloten zaakjes of zaken te doen.

Op 31-jarige ouderdom treedt hij in het huwelijk met de dochter van een Gentse koopman. Anna Theeus; als in het liedje waren zij gelukkig en hadden veel kinderen: zestien!

Dynamisch als echtgenoot, is Clemmen even ondernemend als zakenman. Ook zijn centen krijgen jongskens: gewaagde en geslaagde speculaties, handige investeringen in het textielbedrijf doen geleidelijk zijn kapitaal toenemen en kan hij zijn eigen bedrijf, een katoendrukkerij en -ververij oprichten in zijn woning bij Baudeloo, waar hij dra een zeventigtal arbeiders te werk stelt; na enkele jaren moet hij zijn zaak uitbreiden en in de Garenstraat een groot gebouw in huur nemen.

Gent en Clemmen waren echter op gebied van katoenindustrie, ten zeerste benadeeld, want de Oostenrijkse regering had in 1753 voor het bedrukken en schilderen van stoffen, aan een Antwerpse firma "Jan Beerenbroeck en Compagnie" een exclusief monopolium verleend om gedurende 25 jaar deze nijverheid te Antwerpen te vestigen, met absoluut verbod voor de concurrenten elders in Vlaanderen een dergelijk bedrijf op te trekken.

Zich bij een dergelijke wettelijke en feitelijke toestand neerleggen, had de ondergang van Gent betekend. Clemmen komt dan ook tegen dit exclusief octrooi op, spant een proces in, weet de Gentse en gewestelijke overheden voor zijn zaak te winnen en wanneer in 1778 het monopolium van de Antwerpse firma een einde neemt, is het proces nog steeds aan de gang en heeft

men gans die tijd een feitelijke toestand moeten dulden in afwachting van een definitieve uitspraak die nooit kwam!

Inmiddels begon de schatrijke Judocus Clemmen naar een woonst uit te kijken, zijn fortuin en standing waardig: het huis, de gevel, de salons moesten rijk en elegant zijn, maar achteraan het huis moest hij kunnen beschikken over ruime ateliers waar hij zijn met de dag talrijker wordend personeel zou kunnen te werk stellen.

Zijn keus viel uiteindelijk op een groot huis in de Veldstraat, het huis dat later, nadat Judocus Clemmen baron, de eerste Gentse katoenbaron was geworden, het Hotel Clemmen zou worden genaamd.

De kelderopeningen die vandaag nog zichtbaar zijn van de straat, de dikte en de materialen van de keldermuren, tonen aan dat het XVIIIe eeuwse gebouw opgetrokken werd op de plaats en op de kelders van een aantal kleinere woningen die er zeer vroeg moeten gestaan hebben. Frans De Potter leert ons dat het eigendom in de XIVE eeuw behoorde aan Jacob van Abbinsvoorde en Alexander van Vaernewijck.

In 1746 was het huis, toen reeds een driewoonst, eigendom van de minderjarige kinderen van Gillis van Risseghem.

Bij akte van 6 juni 1746, verleden door notaris Onderreet te Gent, wordt het goed door Jacobus Clemmen, optredende in zijn hoedanigheid van deelvoogd van deze minderjarige kinderen, verkocht aan de bekende Gentse architect, timmerman en ontvanger van de Openbare Werken, David 't Kindt voor de som van 2.100 ponden groot.

David 't Kindt die de ontwerper en bouwmeester is geweest van de mooiste herenhuizen die in die jaren te Gent werden opgetrokken, o.m. van het Huis van Oombergen, zal het ensemble, wiens vroeger aspect ons onbekend is, hoogstwaarschijnlijk zelf hebben gewijzigd in die heerlijke Louis XV-stijl. De bouwaanvraag is ons niet bewaard gebleven, doch wij weten dat wanneer Judocus Clemmen enkele jaren later het huis van de weduwe van 't Kindt aankoopt, de werken aan huis en gevel nog niet voltooid waren.

In 1746 had, zoals wij het in onze vorige bijdrage schreven, David 't Kindt, Gents' beste aangeschreven en terecht meest geprezen bouwmeester, een groot eigendom in de Veldstraat, naast het Huis met de twee torens, aangekocht. Voor het toenmalig stadsbeeld en voor de Veldstraat dat toen een van de fraaiste straten aan 't worden was, kon men deze aankoop een goede zaak noemen want David 't Kindt was de man niet om met een banale gevel vrede te nemen. Artiesten zijn nu eenmaal mensen die slechts met een paar tenen op aarde leven en het blijkt wel dat onze David 't Kindt die ook elders in de stad, o.m.

in de St. Jacobsnieuwstraat, voor eigen rekening nogal somptueus had gebouwd, wat te hoog van zijn financiële toren had geblazen en niet bij machte zal geweest zijn de wijziging van de gevel in de Veldstraat volledig door te voeren, ofschoon hij in 1753 aan Pieter Cardon, “ontfanger van de rapporten van den raede in Vlaenderen” een som van 2.100 pond mocht ontlene en daarvoor zijn eigendom in de Veldstraat hypotekeerde.

Wat er ook van zij, David ‘t Kindt kwam in juli 1770 te overlijden vooraleer alle werken waren uitgevoerd, en zijn weduwe Agnes Verkindert, die een deel van het gebouw betrok, verkocht het geheel op 7 december 1771 aan Judocus Clemmen. “een huys, stede ende Erfve, hof met alle toebehoorten, appendentiën ende dependentiën... uyt dry woon stede” voor het aardige sommetje van 27.000 gulden “Vlaamsch permissie wisselgeld” hetgeen voor haar een zeer winstgevende zaak betekende.

Ook voor Joos Clemmen was het alles bij mekaar, een voordelige koop die een sinds lang door hem gekoesterde droom in vervulling deed gaan: een fraai herenhuis in het centrum van de stad, in de onmiddellijke omgeving van de rijke patriciërswohnungen en meteen de mogelijkheid in de tuin, aan de kant van de Leie, ruime en moderne ateliers op te trekken.

Begin 1772 dient hij dan ook een bouwaanvraag in, waarvan de oorspronkelijke tekst samen met het ontwerp van de achterbouw bewaard gebleven is in het archief van onze stedelijke commissie voor Monumenten, en die op 2 mei van hetzelfde jaar door de overheden werd ingewilligd: “verthoont reverendelic sieur Judocus Clemmen, coopman binnen dese stadt ende proprietaris van eenen huys, stede ende erve ghestaen in de Veldstraete ende van achter commende up de reviere de Leye dat hy gerne te waterwaerts saude laeten bouwen eenige packhuysen conforme de annexe modelle, mitsgaeder den voorgevel ter straete voltrecken op de wijze gelijk den selven is ontgonst volgens de modelle dan of over eenige jaeren by den overleden ontfangher van de werken aen Ued overghegheven...”

Het document is formeel: David ‘t Kindt heeft een aanvraag ingediend voor de gevel, maar heeft het werk tijdens zijn leven niet kunnen beëindigen. Judocus Clemmen doet op zijn beurt een aanvraag om een nieuw gebouw -zijn ateliers- kant Leie, te mogen bouwen, maar voor de gevel kant Veldstraat wil hij het plan ‘t Kindt voltrekken “mitsgaeder den voorgevel ter straete voltrecken” en dient derhalve voor deze gevel, geen nieuwe aanvraag in.

Wie zal deze belangrijke werken uitvoeren?

Clemmen wendt zich zonder enige aarzeling tot de bouwmeester en aannemer die na de dood van ‘t Kindt, de meest bekwame en talentrijke is te Gent: Jan-Baptist Simoens, de bouwer van de Hoofdwacht op de Kouter, het Hebbe-rechtsgodshuis en nog menig ander belangrijk gebouw in de stad.

Simoens kreeg opdracht zich onmiddellijk aan het werk te zetten... nog voor

de officiële bouwvergunning werd verleend, want reeds in april 1772 kwam hij met zijn werklieden ter plaatse: "Ghevrocht door Jan Baptist Simoens meester metser ten dienste van myn heer Clemmen aen 't verhanderen en macken den nieuwen bouw tegen het water in syn huys inde Veldstraete".

De werken namen meer dan vier jaren in beslag en kostten meer dan 564 pond. De laatste afbetaling wordt op 30 mei 1776 gedaan aan "Theresia de Smet vrouwe van Jan Baptist Simoens".

Enkel maar van april tot december 1772 vermeldt de rekening meer dan 3.000 werkdagen door Simoens en zijn helpers, hetgeen laat veronderstellen dat er bestendig een ploeg van een twintigtal werklieden op de werf aanwezig was. Ofschoon het gebouw langs de Leie drie verdiepingen hoog was en een breedte had van ongeveer dertig meter, was het reeds te klein geworden toen het voltooid was want inmiddels had Judocus Clemmen die met zijn vrouw Marie-Barbe Theeus en zijn nog ongehuwde kinderen het mooie hotel in de Veldstraat was komen bewonen, zijn zaken een dergelijke uitbreiding gegeven dat hij een vijfhonderd werklieden werk mocht verschaffen.

Zijn vraag een deel van het Prinsenhof van de regering af te kopen, was in 1776 afgewezen geworden, doch het jaar nadien richt hij aan de Brugsepoort vlak bij de Vaart een enorm bedrijf in en neemt bovendien voor 27 jaar een aantal weiden van de Kartuizers in huur, weiden waar hij zijn weefsels zal laten bleken.

Clemmen die op dat ogenblik nog steeds werkzaam is in overtreding van de rechten van de Antwerpse firma die een monopolium heeft bekomen, verkrijgt bouwvergunning onder uitdrukkelijk beding dat hij, bij het eerste bevel, dadelijk en zonder tegenwerpingen, de gebouwen zal moeten afbreken.

Niemand had een dergelijke risico willen lopen, behalve onze Joos Clemmen die geen ogenblik aarzelt. Nog geen jaar na de voltooiing van zijn ateliers in de Veldstraat, rijst een eerste gebouwencomplex buiten de Brugsepoort op en in 1780 worden twee nieuwe gebouwen opgetrokken!

Met vijf van zijn zonen laat hij nu de zaak op volle toeren draaien. Inmiddels heeft Clemmen die niet aarzelde, tegen de bekrompen tijdsgeest in, gespecialiseerde werkkrachten uit Holland, Frankrijk en zelfs Zwitserland te ontbieden voor zijn activiteiten nieuwe uitbreiding gezocht.

Met zijn broeder richt hij bij Oostende een oesterkwekerij op en zijn oesterbanken brengen hem dra aardig veel centen op. Ook de visserij trekt hem aan, hij koopt zeeschuiten die op visvangst in de Noordzee uitvaren en ook dat wordt voor Clemmen een winstgevende zaak.

Geld, veel geld heeft hij ten andere steeds nodig, want voortdurend timmert hij nieuwe plannen op. Het oprichten van zijn fabriek aan de Brugsepoort, in zeer ongunstige voorwaarden, zal hem 60.000 gulden kosten: hij verklaart op dat ogenblik dat "in cas van quaden uytval, sulcx soude connen strecken tot

syn totale ruine". De ramp blijft uit, want Clemmen is een van die gelukvogels die in al hun ondernemingen slagen!

Hij richt zelfs een bedrijf op te Rijsel en alsof deze industriële bedrijvigheid niet volstond, stelt hij gedurende jaren belang, als directeur van het Provinciaal Correctiehuys of Gevang, in de productie die men uit de arbeid van de gedetineerden zou kunnen halen.

Ook de politiek laat deze rusteloze geest niet los en op 27 januari 1780 wordt hij schepen van der Keure, vermoedelijk niet volledig gedesinteresseerd, want als nijveraer die gunsten vroeg en bekwam, was de aanwezigheid op het stadhuis geen te onderschatten voordeel.

De levensdroom van Judocus Clemmen was echter zijn leven te eindigen als baron: de eerste katoenbaron uit het Gentse!

Hij stond gunstig aangeschreven bij de plaatselijke en provinciale overheden, alsmede bij keizer Jozef II, wiens vurige voorstander hij was en tot het allerlaatste blijven zou.

Wij zien dan ook dat hem en zijn kinderen, op 31 juli 1789 adelbrieven worden verleend en dat hem zelfs vrijstelling van betaling van de hoge bedragen hieraan verbonden, wordt toegekend.

Judocus Clemmen is in de adelstand verheven, hij wordt heer van Petegem: zijn vreugde zal nochtans van korte duur zijn, want enkele weken later breekt de Brabantse Omwenteling los en Clemmen krijgt harde klappen, moet zelfs de stad ontvluchten.

Hij keert na de woelingen terug en wanneer de Staten van Vlaanderen het roer in handen namen, legt hij op 26 juli 1790 als schepen van der Keure de gebruikelijke eed af.

De overwinning van de Oostenrijkers helpt hem opnieuw stevig in het zadel en zijn eerste zorg is de titel van baron aan te vragen, die hem eindelijk op 18 november 1791 zal worden verleend.

Zijn titel, zijn somptueus hotel, zijn fabrieken, zijn talrijke en ondernemende kroost maken van Baron Clemmen gedurende zijn tien laatste levensjaren, de gelukkigste man ter wereld. Hij sterft op 23 januari 1802 in zijn herenhuis maar de zaak Clemmen is bloeiend, in de handen van zijn kinderen.

Het is in dit hotel, nog steeds bewoond door de familie Clemmen dat de hertog van Wellington, de overwinnaar van Waterloo, tijdens de Honderd Dagen, telkens hij naar Gent komt om te onderhandelen met Lodewijk XVIII of detachementen van de Verbondenen in ogenschouw te nemen, verblijft.

Enkele jaren later zal in de gewezen ateliers van de grote katoenbaron, in de gebouwen die op de Leie uitgaven, het oudste Gents dagblad, de Gazette van Gend, worden gedrukt: voortaan zal het herenhuis het Hotel Vanderhaegen, naar de naam van de uitgever van de krant, worden genaamd en een nieuwe

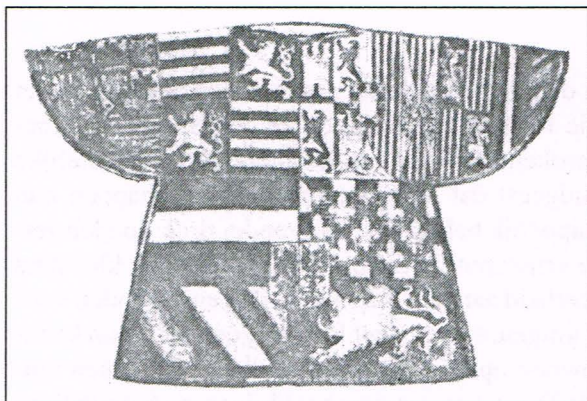
bladzijde inluiden in de geschiedenis van dit historisch gebouw van onze stad: het huis van de grootste Gentse bouwmeester uit de XVIIIe eeuw, David 't Kindt, het hotel van de promotor en de grondlegger van de katoenindustrie in het Gentse, de verblijfplaats van de beroemde hertog van Wellington, de veldheer die Napoleon te Waterloo de genadeslag toebracht, het huis waar een van de oudste dagbladen van Europa gedurende lange jaren werd gedrukt. Wanneer het Hotel in- en uitwendig zijn vroegere luister zal hebben teruggevoonden, zal het als Museum en als heerlijke getuige van ons verleden, een nieuwe carrière en een schone toekomst tegemoet kunnen gaan.

PIERRE KLUYSKENS

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 47

Op 2 september 1897 stelde Hermann Van Duyse in de rubriek "Borduurwerk - Oudheidkundig Museum, N° 1117 - XVIe eeuw" in het Frans een fiche op over

Wapenrok van een heraut

De herkomst van dit zeldzaam en kostbaar heraldisch kledingstuk wordt nergens vermeld. Het werd bewaard in de gemeentelijke archieven tot in 1882 wanneer het overgebracht werd naar het Oudheidkundig Museum. De decoratie, volledig geborduurd op de twee zijden, stelt de wapens van Spanje voor zoals ze waren na

1578, tijdstip wanneer Portugal een der erfdelen van de Spaanse kroon werd. De bewerking van deze wapenrok, die 100 cm. breed en 70 cm. hoog is, is zeer artistiek.

Het borduursel, uitgevoerd in zijde-, zilver- en vergulde zilverdraad, stelt met een zelden bereikte virtuositeit de zeer gecompliceerde wapenschilden voor